

نقد کتاب

تحلیل انتقادی کتاب «نظریه‌های روابط بین‌الملل»^۱

محمد رضا اقارب پرست^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۸/۶

چکیده

کتاب *نظریه‌های روابط بین‌الملل* نوشته اسکات برچیل، آندرو لینکلتر و دیگران، به بررسی و تحلیل نظریات روابط بین‌الملل و تقسیم‌بندی آنها پرداخته است. این کتاب در دوازده فصل می‌کوشد با تبیین نظریات روابط بین‌الملل، چهارچوبی نظری را برای تجزیه و تحلیل روابط بین‌المللی ارائه کند. نویسندگان در این کتاب ارزشمند، تنها یک صفحه را به مباحث روش‌شناسی اختصاص داده‌اند؛ حال آنکه با توجه به اهمیت مباحث روش‌شناسی و به‌طور خاص، تأثیرات رفتارگرایی در تحولات نظری این حوزه؛ به‌ویژه مکتب نوواقع‌گرایی به‌عنوان جریان اصلی روابط بین‌الملل ضروری به‌نظر می‌رسد. اما نظم منطقی و انسجام مطالب، جامعیت اثر و پوشش کامل نظریات مطرح در روابط بین‌الملل، و تبیین مفصل مباحث نظریه سبز، جامعه‌شناسی تاریخی و نظریه سیاسی بین‌المللی (اخلاق بین‌الملل) این کتاب را به اثری ارزشمند برای مطالعه و درک نظریات روابط بین‌الملل تبدیل کرده است.

واژه‌های کلیدی: نظریه، روابط بین‌الملل، اثبات‌گرایی، پسااثبات‌گرایی، دولت

1. Scott Burchill, Andrew Linklater, and others, "Theories of International Relations", New York: Palgrave Macmillan, 2013

۲. استادیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، ایران aghareb@iaush.ac.ir

مقدمه

رویدادهای متنوع و گسترده در جهان از یک سو و تأثیر آنها بر زندگی افراد بشر از سوی دیگر، به علم روابط بین‌الملل به معنای خاص و علوم سیاسی به معنای عام، اهمیتی دوچندان داده است و به همین علت، پیچیدگی‌های روابط بین‌الملل بدون چهارچوب‌های فکری و تئوری‌های نظری قابل درک نیست. از این رو، درک نظریات روابط بین‌الملل برای پژوهشگران این حوزه الزامی است. تئوری روابط بین‌الملل، به مطالعه نظری موضوع‌های این حوزه گفته می‌شود؛ که به دنبال آن است تا چهارچوبی نظری را برای تجزیه و تحلیل روابط بین‌المللی در عرصه بین‌المللی ارائه کند.

تعدد نظریات و وجود مناظره‌های گوناگون در این حوزه، خوانش و درک نظریات را برای دانشجویان و علاقه‌مندان به مطالعه مباحث نظری در روابط بین‌الملل دشوار می‌کند. از این رو، تاکنون کتب متعددی در رابطه با نظریات روابط بین‌الملل به چاپ رسیده و هر یک کوشش کرده‌اند با ارائه تقسیم‌بندی‌های منطقی در حد توان، به تفکیک نظریات و تقسیم‌بندی نظریه‌پردازان این حوزه بپردازند و از این راه، درک مباحث نظری را برای مخاطبان خود آسان‌تر کنند (Snyder, 2004: 52-53).

این مقاله می‌کوشد با بررسی و تحلیل انتقادی کتاب *نظریات روابط بین‌الملل* نوشته اسکات برچیل و دیگران، پیچیدگی‌های تبیین نظریات روابط بین‌الملل را آشکار سازد. بی‌تردید، نیم‌نگاهی به نام نویسندگان فصول که بیشتر در دسته بزرگان و سردمداران یکی از مکاتب نظری روابط بین‌الملل در عصر کنونی هستند، سختی نقد این کتاب را آشکار می‌سازد؛ اما نگارنده کوشش می‌کند با بررسی کتاب، تحلیل مباحث آن، و مقایسه آن با سایر کتب همانندش، نقاط قوت و ضعف آن را آشکار سازد.

معرفی اثر و مؤلف

کتاب نظریه‌های روابط بین‌الملل نوشته اسکات برچیل، آندرو لینکلتر^۵ و دیگران، به بررسی و تحلیل نظریات روابط بین‌الملل و تقسیم‌بندی آنها پرداخته است. تاکنون پنج ویراست از این کتاب به انگلیسی انتشار یافته و ویراست سوم این اثر نیز توسط حمیرا مشیرزاده و روح‌الله طالبی آرانی به فارسی برگردانده شده و توسط انتشارات میزان در سال ۱۳۹۱ به چاپ رسیده است. ویراست چهارم آن توسط سجاد حیدری فرد به فارسی برگردانده شده و توسط انتشارات جهاد دانشگاهی در ۴۲۴ صفحه، در سال ۱۳۹۲ چاپ شده است. انتشارات پالگریو^۶، ناشر انگلیسی اثر، ادعا می‌کند که این کتاب یکی از مهم‌ترین آثار این حوزه است که به صورت گسترده در دانشگاه‌های گوناگون جهان تدریس می‌شود. ویراست پنجم این اثر که در ماه می ۲۰۱۳ به چاپ رسیده، موضوع‌های نوین در عرصه روابط بین‌الملل و تحولات مربوط به بهار عربی (بیداری اسلامی) را نیز لحاظ کرده است (<http://www.palgrave.com>).

اسکات برچیل، استادیار روابط بین‌الملل دانشگاه دیکین است که آثار متعددی در حوزه روابط بین‌الملل به چاپ رسانده است و آندرو لینکلتر، استاد روابط بین‌الملل دانشگاه ابريستويت است که از متفکران اصلی مکتب انتقادی و یکی از پنجاه متفکر برجسته روابط بین‌الملل به‌شمار می‌آید (Martin Griffith, 2008:201). سایر نویسندگان نیز از استادان و متفکران برجسته در حوزه روابط بین‌الملل هستند که هر یک نماینده یک مکتب فکری بوده و بر اساس گرایش‌های نظری خود، نگارش فصول این کتاب را برعهده گرفته‌اند؛ برای مثال، تری ناردین^۷ که بی‌تردید پس از جان راولز^۸، مشهورترین متفکر مکتب اخلاق

5. Scott Burchill and Andrew Linklater

6. Palgrave Macmillan

7. Terry Nardin

8. John Rawls

بین‌المللی (نظریه سیاسی بین‌المللی) به شمار می‌آید، نگارش فصل دوازدهم را با همین عنوان برعهده داشته است.

کتاب در دوازده فصل تنظیم شده است: فصل اول با عنوان «مقدمه» به قلم اسکات برچیل و آندرو لینکلتر، با بحث درباره ماهیت نظریه شروع شده و در ادامه، به مباحثی چون گستردگی و درک نظریات روابط بین‌الملل، تفاوت نظریات، روش‌شناسی در روابط بین‌الملل و ارزیابی نظریات پرداخته است. فصل دوم با عنوان «واقع‌گرایی» نوشته جک دانلی، به بررسی نظریات واقع‌گرایی کلاسیک و نوواقع‌گرایی پرداخته است. نویسنده این فصل به بررسی ساختارهای فکری نظریه واقع‌گرایی پرداخته و درباره نقد جدی متفکران نوواقع‌گرا به رویکردهای لیبرال و رادیکال در روابط بین‌الملل می‌پردازد. فصل سوم با عنوان «لیبرالیسم» به قلم اسکات برچیل، تحول سنت لیبرال را به بحث می‌گذارد. تحول نظریه لیبرالیسم، از لیبرالیسم اقتصادی قرن نوزدهم به لیبرالیسم معاصر و مباحث نوین این مکتب در باب حقوق بشر و همکاری در سطح بین‌الملل، از مباحث مطرح شده در این فصل است.

فصل چهارم و پنجم به قلم اندرو لینکلتر، مکتب انگلیسی و مارکسیسم را بررسی کرده است. نویسنده در فصل چهارم به «مکتب انگلیسی» به‌عنوان راه میانه یا راه سوم بین بدبینی واقع‌گرایانه و آرمان‌گرایی در لیبرالیسم توجه کرده و نظریات وایت، وینسنت و بول را به تفصیل بررسی کرده است. وی در فصل پنجم با عنوان «مارکس و مارکسیسم» نیز ضمن بررسی نظریه مارکسیسم، به نقدهای وارد شده از سوی متفکران مکتب واقع‌گرایی و مکتب انگلیسی به این نظریه می‌پردازد. نویسنده در ادامه، به بررسی جایگاه و سهم مارکسیسم در روابط بین‌الملل پرداخته است.

اندرو لینکلتر در فصل ششم با عنوان «جامعه‌شناسی تاریخی» توضیح می‌دهد که چگونه جریان‌های مهم جامعه‌شناسی تاریخی، نفوذ در مباحث نظری روابط بین‌الملل را

آغاز کرده‌اند. جامعه‌شناسی تاریخی به تشخیص الگوها و روندهای تغییر در درازمدت می‌پردازد. تکامل نظام دولت‌ها، گسترش سرمایه‌داری و تغییر ماهیت اجتماعات سیاسی، از مسائلی است که در این فصل مورد بحث قرار گرفته است.

فصل هفتم با عنوان «نظریه انتقادی» و فصل هشتم با عنوان «پساساختارگرایی» به قلم ریچارد دیوتارک نوشته شده است. در فصل هفتم، دیوتارک اهداف اصلی نظریه انتقادی و تأثیرش بر نظریه‌پردازانی چون: اشلی، بوث، و کاکس را که از ایده‌رهای الهام گرفته‌اند و درونمایه اصلی نظریه انتقادی است، بررسی می‌کند. در فصل هشتم نیز دیوتارک با بررسی آثار متفکرانی چون: دریدا، فوکو و لیوتار، چرخش پساساختارگرایی در علوم اجتماعی را بررسی می‌کند.

در فصل نهم، کریستین اسمیت نظریه «سازه‌نگاری» را بررسی کرده است. تفکرات الکساندر ونت در تأثیر باورها و عقاید بر شکل‌گیری رفتار بازیگران و تأکید بر بین‌الذنهانی بودن موضوع‌هایی چون آنارشی در این فصل بررسی شده است.

در فصل دهم با عنوان «فمینیسم» ژاک ترو به بررسی بنیادهای این نظریه و تأثیرات آن در روابط بین‌الملل پرداخته است. نویسنده، از تکرر و تنوع دیدگاه‌های فمینیستی و تفاوت رویکردهای گوناگون در این مکتب سخن می‌گوید. از این منظر، فمینیست‌ها گروهی با گرایش‌های مارکسیستی، گروهی با گرایش‌های فرامدرن، و گروهی نیز با گرایش‌های لیبرال، به مسأله «زن و جایگاه آن در روابط بین‌الملل» پرداخته‌اند.

در فصل یازدهم با عنوان «نظریه سبز» متیو پترسون تحولات تفکر سیاسی سبز را بررسی کرده است. با توجه به مشکلات زیست-محیطی که جهان را تهدید می‌کند، موضوع‌هایی چون رژیم‌های بین‌المللی درخصوص محیط زیست، مسئولیت‌های اخلاقی درخصوص بشریت و نسل‌های آینده، و تأثیرات منفی رشد افسارگسیخته سرمایه‌داری و رشد صنعتی، از جمله مباحث مطرح شده در این فصل است.

در نهایت، فصل دوازدهم با عنوان «نظریه سیاسی بین‌المللی» به بررسی بنیاد اخلاقی، فلسفی و سیاسی مسائل مهم روابط بین‌الملل؛ از جمله پیش‌فرض‌های اساسی بحث عدالت جهانی، بحث‌های مربوط به جنگ عادلانه، و مداخله بشردوستانه می‌پردازد.

بررسی شکلی کتاب

کتاب نظریه‌های روابط بین‌الملل از طرح جلد مناسب و کیفیت چاپ بسیار خوبی بهره‌مند است و قواعد عمومی نگارش و ویرایش تخصصی در این اثر تقریباً خوب رعایت شده است؛ اما دو ایراد عمده در ویرایش‌های سوم و چهارم ترجمه این اثر وجود دارد: اول اینکه ترجمه این آثار با مشکلاتی روبه‌روست و جملات طولانی متن اصلی به جملات کوتاه فارسی شکسته نشده و همان قالب‌بندی طولانی به فارسی برگردان شده که باعث پیچیدگی هرچه بیشتر متن شده است؛ دوم اینکه برای مثال، در ترجمه سجاد حیدری فرد انتشارات سمت بسیاری از کلمات دو تکه‌ای را که باید به صورت جدا بیاید، سرهم نوشته است؛ برای مثال، کلمه پیش‌فرض را به صورت چسبیده (پیش‌فرض) نوشته است؛ حال آنکه در قواعد نگارش هنگامی کلمات دوحرفی الزاماً باید سرهم نوشته شوند که واژه مرکب، بار مفهومی جدید یا دوچندانی نسبت به دو واژه پیشین داشته باشد؛ مانند واژه «رهبر» که ترکیب دو کلمه «ره» و «بر» است. مورد دیگر، جمع بستن کلمات بیگانه با «ها» به صورت سرهم است؛ مثلاً «کنوانسیونهای...» در صفحه ۱۳۳؛ یا «لیبرالهای..» در صفحه ۱۹ که این بر اساس دستور خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی نادرست است (حداد عادل و دیگران، ۱۳۸۹: ۲۳).

بررسی محتوایی کتاب

درخصوص نقد محتوایی کتاب، نخست باید بر این نکته تاکید شود که نظم منطقی و انسجام مطالب در کل اثر مثال‌زدنی است. شاید به جرات بتوان گفت که پس از کتاب

جهانی شدن سیاست، کتابی در حوزه نظریات روابط بین‌الملل نمی‌توان یافت که انسجام مطالب در آن با کتاب حاضر رقابت کند. چپ‌نشین مطالب و تنظیم فصول هوشمندانه بوده و از این نظر مخاطب علاقه‌مند را کاملاً راضی می‌کند. شروع کتاب با مقدمه‌ای قوی از نویسندگان با بحثی عالی درباره ماهیت نظریه همراه شده و پس از آن، نظریات روابط بین‌الملل از قدیم‌ترین نظریات اثبات‌گرایانه؛ یعنی واقع‌گرایی و لیبرالیسم آغاز شده است. ظهور نظریات پسااثبات‌گرایانه و تبیین دیدگاه‌های مختلف نیز بر اساس یک نظم منطقی صورت گرفته است.

جامعیت اثر و پوشش کامل نظریات مطرح در روابط بین‌الملل، از نقاط قوت دیگر این اثر است. نظر به اینکه کتاب‌های متعددی چون: *نظریات متعارض در روابط بین‌الملل*، *درآمدی بر روابط بین‌الملل*، *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*، *روابط بین‌الملل: نظریه‌ها و رویکردها*، و *جهانی شدن سیاست* و غیره در خصوص نظریات روابط بین‌الملل به فارسی تألیف یا ترجمه و در دانشگاه‌های کشور به‌عنوان منبع درسی معرفی شده است، می‌توان ادبیات این حوزه را در کشور غنی دانست؛ اما ضعفی که در اکثر این کتاب‌ها به چشم می‌خورد، فقدان بحثی جامع در باب ماهیت نظریه و بنیادهای فلسفی روابط بین‌الملل است. کتاب *نظریه‌های روابط بین‌الملل* با مطرح کردن این مباحث در ابتدای کتاب، ذهن مخاطب را برای فهم و درک عمیق نظریات روابط بین‌الملل آماده می‌سازد که این در نوع خود قابل تحسین است.

نکته دیگر، تبیین مفصل مباحث نظریه سبز، جامعه‌شناسی تاریخی، و نظریه سیاسی بین‌المللی (اخلاق بین‌الملل) است که دو مورد اخیر را در کمتر کتاب فارسی می‌توان یافت. با توجه به اینکه مباحث مرتبط با این نظریات، چون اعتراضات جهانی به آلودگی هوا و رژیم‌های بین‌المللی حفظ محیط زیست، یا جایگاه اخلاق در روابط بین‌الملل و اخلاقی بودن مباحثی چون جنگ عادلانه و حملات بشردوستانه، مدت‌هاست در مقالات و

برخی از کتب مطرح می‌شود؛ اما جای مباحث نظری آن در کتب حوزه نظریات روابط بین‌الملل خالی است. این کتاب با مطرح کردن این مباحث به صورت مفصل و به قلم متفکران برجسته، این ضعف را جبران کرده و به غنای ادبیات این حوزه خدمت کرده است.

در فصل اول، درخصوص چگونگی و چرایی شکل‌گیری یک نظریه، نویسندگان دو دیدگاه را شرح می‌دهند: دیدگاه اول، نظریات تبیینی در روابط بین‌الملل هستند و دیدگاه دیگر نظریه را به‌عنوان تکوین‌کننده واقعیت در نظر می‌گیرند. نویسندگان با استناد به نظرات هدلی بول، هر دوی این دیدگاه‌های تکوینی و تبیینی را ضروری می‌دانند؛ اما به نظر می‌رسد نویسندگان دیدگاه سومی در این خصوص را نادیده گرفته‌اند. با مطرح شدن نظریات پساساختارگرایانه در روابط بین‌الملل، این دیدگاه مطرح شد که نظریه در بستر تفکرات سوژه شکل می‌گیرد. از این رو، پیش‌زمینه‌های روان‌شناختی نظریه‌پردازان و تحولات اجتماعی جامعه مبنا در شکل‌گیری یک نظریه تأثیر اساسی دارد. درحقیقت، این پیش-زمینه‌ها به قول هالستی «مانند عینکی برداشت نظریه‌پردازان از روابط بین‌الملل را تحت تاثیر قرار می‌دهند.» (Ralston, 2013: 188).

با این تلقی از نظریه، تعاریف سنتی از آرمان‌گرایی در نظریه‌پردازی روابط بین‌الملل به زیر سؤال می‌رود. این بدان معناست که نظریه‌پردازی در این دیدگاه در قالب تبیین وضعیت آرمانی از منظر نظریه‌پرداز تصویر می‌شود. به قول ریچارد تاک^۹ در مقدمه کتاب *لویاتان* «هابز می‌کوشد آرمانشهری را تصویر کند که در آن مردم از ترس رهایی یافته‌اند.» (Hobbes, 1996: xxvi)

از این منظر، ستایش دولت در نظریه‌هابز را می‌توان معلول ویژگی‌های روان‌شناختی و نفرت شدید وی از وضعیت آشوب زده انگلستان در قرن شانزدهم و

9. Richard Tuck

ناتوانی و ضعف دولت در آن دوران دانست. از این رو، مغفول ماندن این دیدگاه در نظریه‌پردازی از دیدگاه نویسندگان این اثر، با توجه به اهمیت آن، نوعی ضعف به شمار می‌آید.

ضعف دیگر اثر، بی‌توجهی به مناظره دوم در روابط بین‌الملل و تأثیرات جدی مباحث روش‌شناسی در مطالعه نظریات روابط بین‌الملل است. نویسندگان در این کتاب ارزشمند، تنها یک صفحه را به مباحث روش‌شناسی اختصاص داده‌اند؛ حال آنکه با توجه به اهمیت مباحث روش‌شناسی و به‌طور خاص، تأثیرات رفتارگرایی در تحولات نظری این حوزه و به‌طور خاص مکتب نواقع‌گرایی به‌عنوان جریان اصلی روابط بین‌الملل ضروری به نظر می‌رسد.

تفاوت در روش‌شناسی بین سنت‌گرایی، رفتارگرایی و پسارفتارگرایی، بی‌تردید برای درک نظریات روابط بین‌الملل و شناخت بهتر رویکرد نظریه‌پردازان این حوزه ضروری است. در شیوه سنت‌گرایی، موضوع‌های خاص در روابط بین‌الملل، گزینش شده و اطلاعات درباره آنها به‌طور مشروح و تفصیلی جمع‌آوری می‌شود. آنگاه تجزیه و تحلیل منطقی برای پدیده‌ها از جهت علت‌ها و نتایج و پیامدها ارائه می‌شود؛ اما در این روش، اعتقاد به قواعد عام و قوانین کلی در مورد پدیده‌های سیاسی و بین‌المللی وجود ندارد و در نتیجه، تنها جزئیات هر پدیده‌ای بدون ارتباط با موارد مشابه آن، بررسی و تحلیل می‌گردد. بر همین اساس، وجود هرگونه تئوری و نظریه در علم روابط بین‌الملل، مورد انکار پژوهشگران سنت‌گرا بوده است و توصیف پدیده‌ها، اغلب تحت تأثیر نظریات و قضاوت‌های ذهنی و شخصی قرار گرفته، به‌شدت از استنتاجات قابل‌تعلیم پرهیز می‌شد (Chatterjee, 2010:4).

رفتارگرایان، خود تحت تأثیر روش رفتارگرایی و «علوم دقیقه» که موفقیت‌های شایان توجه به‌دست آورده بود، قرار گرفتند و قصد خود را مبنی بر به‌کارگیری شیوه‌های

علمی در مورد پدیده‌های بین‌المللی اعلام داشتند. اعتقاد محققان رفتارگرا آن بود که با استفاده از مجموعه‌ای از روش‌های گوناگون مانند «بررسی مدل‌های بازی و شبیه‌سازی، همبستگی آماری، مدل‌سازی و کاربرد تحلیل‌های آماری همراه با رایانه»، می‌توان به نظریه‌پردازی در این علم دست زد. شیوه رفتاری از طریق تجرید، انتزاع و تعمیم، قواعد کلی و عام را استخراج کرده؛ به‌گونه‌ای که قابل تعمیم به موارد مشابه بوده و امکان پیش‌بینی رفتارها و اقدامات دولت‌ها و سایر عوامل مؤثر در عرصه جهانی را امکان‌پذیر سازد (Brown, 2009: 32-33).

فرارفتارگرایی به‌عنوان رهیافت سوم، تلفیقی از روش‌های سنتی و رفتاری است. به بیان رابرت جکسون «هیچ‌یک از این دو رویکرد، به تنهایی قادر نبودند پیچیدگی‌های سیاست را به‌خوبی بشکافند» (Jackson, 2013:82). از این رو، تحلیلگران روابط بین‌المللی که طرفدار این برداشت هستند، ضمن انتقاد از رفتارگرایی به دلیل محافظه‌کاری تجربی و گرفتار شدن در پیچیدگی‌های ابزارهای فنی تحقیق، کوشش می‌کنند با بهره‌گیری از جنبه‌های مثبت هر دو رویکرد؛ یعنی توجه به تاریخ و ارزش‌ها از یک سو و به‌کارگیری تکنیک‌ها و ابزارهای لازم، علم روابط بین‌الملل را هرچه بیشتر کاربردی کرده، به‌صورت حلال مشکلات جامعه جهانی امروزی درآورند. این رویکرد به اصطلاح ملایم، تأثیر چشمگیری بر مطالعات نظری روابط بین‌الملل در دو دهه اخیر داشته است (Sil, 2010: 24-25).

نتیجه‌گیری

تئوری روابط بین‌الملل، به مطالعه نظری موضوع‌های این حوزه گفته می‌شود؛ که به دنبال آن است تا چهارچوبی نظری را برای تجزیه و تحلیل روابط بین‌بازیگران در عرصه بین‌المللی ارائه کند. تاکنون کتاب‌های متعددی در حوزه نظریات روابط بین‌الملل نوشته شده است. این بدان علت است که پیچیدگی‌های روابط بین‌الملل بدون چارچوب‌های

فکری و تئوری‌های نظری قابل درک نیست؛ از این رو، درک نظریات روابط بین‌الملل برای پژوهشگران این حوزه الزامی است.

کتاب نظریه‌های روابط بین‌الملل نوشته اسکات برچیل و آندرو لینکلتر در دوازده فصل کوشش کرده با بررسی چارچوب‌های نظریات اصلی روابط بین‌الملل، به فهم این نظریات و تحلیل موضوع‌های روابط بین‌الملل از طریق این نظریات کمک کند. این اثر به لحاظ ویرایش و ترجمه، دارای نقاط ضعف است و پیچیدگی و ابهام در جملات بعضاً مخاطب را با مشکل روبه‌رو می‌سازد. از سوی دیگر، نویسندگان در این کتاب ارزشمند، تنها یک صفحه را به مباحث روش‌شناسی اختصاص داده‌اند؛ حال آنکه با توجه به اهمیت مباحث روش‌شناسی و به‌طور خاص، تأثیرات رفتارگرایی در تحولات نظری این حوزه؛ به‌ویژه مکتب نوواقع‌گرایی به‌عنوان جریان اصلی روابط بین‌الملل ضروری به‌نظر می‌رسد؛ اما نظم منطقی و انسجام مطالب، جامعیت اثر و پوشش کامل نظریات مطرح در روابط بین‌الملل، و تبیین مفصل مباحث نظریه سبز، جامعه‌شناسی تاریخی و نظریه سیاسی بین‌المللی (اخلاق بین‌الملل) که در کمتر کتاب ترجمه یا تألیف شده به فارسی می‌توان یافت، از نقاط قوت اثر است.

منابع

حداد عادل غلامعلی، و دیگران. (۱۳۸۹). *دستور خط فارسی*، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

- Brown, Chris, Kirsten Ainley .(2015). *Understanding International Relations*, 4th edition, New York: Palgrave Macmillan.
- Chatterjee, Aneek .(2010). *International Relations Today: Concepts and Applications*, New Delhi: Dorling Kindersley.
- Griffith, Martin & others .(2014). *Fifty Key Thinkers in International Relations*, New York: Routledge.
- Hobbes, Thomas & Richard Tuck .(1996). *Hobbes: Leviathan: Revised student edition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, Robert J. (2013). *Global Politics in the 21st Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ralston, Shane J. & Brian E. Butler .(2016). *Philosophical Pragmatism and International Relations*, Plymouth: Lexington Books.
- Sil, Rudra, Peter J. Katzenstein .(2014). *Beyond Paradigms: Analytic Eclecticism in the Study of World Politics*, New York: Palgrave Macmillan.
- Snyder, Jack (2015), 'One World, Rival Theories, Foreign Policy, November/December, No. 145.
- <http://www.palgrave.com/page/detail/theories-of-international-relations-scott-burchill/?K=9780230362222>

تاریخ مراجعه ۹۵/۱۱/۱۰